

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

Бившева Т.Ф.

викладач-методист;

Булгакова В.А.

старший викладач,

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

В сучасних умовах розвитку освіти України значної уваги слід приділити усвідомленню національної самосвідомості майбутнього вчителя. Вчитель як продовжувач духовної спадщини українського надбання поширює інформацію стосовно національних традицій, фольклору, культури, укорінює національну приналежність українського народу, духовно відроджує учнів. Проблема духовного відродження в Україні значно активізує увагу суспільства до необхідності формування гармонійної, цілісної, творчої, тобто естетично розвиненої та вихованої особистості. Мистецтво вишукує свої, історично найбільш дієві засоби впливу на людину й суспільство. Завдяки цьому значно зростає роль музичного мистецтва у формуванні національної свідомості громадян, зокрема майбутніх вчителів. «Історичною місією сьогодення є формування людини-творця з високими громадянськими якостями, яка була б соціально й духовно зрілою. І тут музичне мистецтво повинно бути засобом духовно-практичного освоєння світу» [1].

Духовне відродження, що відбувається на початку ХХІ століття в Україні, значно активізує увагу суспільства до проблеми гармонійної, цілісної, творчої, тобто естетично розвиненої та вихованої особистості. З огляду на це використання музичного мистецтва в естетичному вихованні майбутнього вчителя стає чи не найбільш перспективним, необхідним й актуальним.

Завдяки своїй універсальності саме цей вид мистецтва відчутно й ефективно впливає на емоційно-чуттєву сферу людини, поглиблює знання, розвиває загальну й естетичну культуру, творчу уяву та інтелект, формує вміння цінувати, відчувати й розуміти прекрасне, високе й героїчне в явищах самої дійсності, людських стосунках.

Мета статті: розглянути й проаналізувати теоретичні напрацювання щодо формування національної свідомості майбутніх учителів, визначити роль музичного мистецтва в цьому процесі.

Різні аспекти формування національної самосвідомості розглянуто в дослідженнях філософів, психологів та педагогів, таких як І. Бех, І. Бичко, Ю. Бромлей, Й. Вирост, О. Вишневський, О. Докукіна, В. Жмир, І. Зязюн, І. Касьянов, В. Кремень, С. Кримський, В. Кузь, І. Курас, Ю. Римаренко, Ю. Руденко, З. Сергійчук, М. Стельмахович, М. Пірен, Г. Філіпчук, К. Чорна та ін.).

Музичне мистецтво – це особливий вид духовно-практичного освоєння дійсності за законами краси. Серед різновидів мистецтва музика як осередок

істинного, прекрасного, доброго повинна стати еталоном у справі художньо – естетичного виховання молоді (зокрема студентської), створити умови для інтенсифікації всіх духовних резервів особистості. Вона є необхідною частиною життя людини, витвором її душі. Саме музиці належить висока «чутливість» до всього, що відбувається навколо, до тих історичних зворушень, які тільки народжуються. Вона завжди узагальнює й синтезує найсуттєвіші та найзначніші проблеми людського життя, викликає до них суспільний інтерес.

Особливість освоєння дійсності засобами музичного мистецтва полягає в тому, що воно виступає в художньо-образній формі, і визначається в тому, що: за його допомогою людина здатна сприймати світ, що оточує її у цілісності; воно безпосередньо контактує з емоційною сферою особистості, найбільш рухливою та пластичною сферою людської психіки. «Створюючи нові відтінки емоцій і звертаючись до архетипів психіки, – стверджує А. Перловський, – музика диференціює естетичну потребу – інстинкт до навчання, що веде до здатності оцінювати будь-яку концепцію в її багатосторонньому відношенні до нашого пізнання в цілому» [2]. За допомогою музичного мистецтва ідея втілюється в такій формі, яка збуджує емоції, активізує уяву, викликає особливі переживання, які називають естетичними, або художніми.

Одним з найважливіших напрямків розвитку національної самосвідомості майбутніх учителів є цілеспрямована, систематична й активна їх участь у інтегрованих видах музичної діяльності разом з оволодінням людинознавчими предметами. Синтез теоретичних та виконавсько – практичних знань, умінь і навичок постає в цьому випадку ефективною школою естетичного виховання студентів, формування духовності та духовної культури, інтелектуального й творчого розвитку.

Перспективним напрямком у вихованні майбутніх учителів є знайомство й засвоєння унікального феномену – музичного фольклору. У музичному фольклорі яскраво виражені гуманістичні ідеї, пов'язані з розумінням людини як частини природи й певних притаманних їй здібностей. Народна музика – це найдавніша ланка етнопедагогіки. Усна пісенна творчість українців підносила ідеал людини, яка прагнула до знань, цінувала розум більше за багатство. Сповнена гуманізму пісенна творчість народу сприяла розвитку ініціативи, допитливості, дієвості, уважного ставлення до духовних потреб людини, її естетичних запитів.

Виховання національної самосвідомості сучасних фахівців неможливе поза глибоким усвідомленням національних джерел музичної культури, що викликає необхідність значно ширшого й глибшого їх вивчення. Музичні надбання М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка, В. Косенка, М. Леонтовича, видатні композиції Б. Лятошинського, С. Людкевича, М. Колеси, наших сучасників – М. Скорика, І. Шамо, В. Сильвестрова, Л. Дичко та інших митців повинні ввійти в основу повсякденного музичного розвитку студентів.

Для активізації інтересу до сприйняття творів музичного мистецтва доцільно, окрім перерахованих жанрів, знайомити майбутніх учителів з найкращими зразками практично досі невідомої духовної музики – глибинного шару загальнолюдської культури, знання якого є необхідним компонентом пізнання світу, його морального й естетичного потенціалу.

За твердженням педагогів, психологів, музикознавців (О. Костюк, В. Максимов, П. Якобсон та ін.), саме сприйняття дозволяє регулювати характер та інтенсивність впливу мистецтва на особистість, розвивати мотивацію спілкування з музичними творами, художні смаки та переживання. Одне почуття викликає інше, спрямовуючи свідомість суб'єкта у сферу, пов'язану з почутим. Почуття – могутні канали, за допомогою яких мозок людини живиться враженнями від навколишнього світу.

Ефективний вплив різних видів та жанрів музичного мистецтва на художньо-естетичне виховання студентів активно відбувається завдяки багатоманітності його функцій: пізнавальної, соціальної, виховної, сугестивної, гедоністичної, комунікативної, катарсисної та ін. Музичне мистецтво – це скарбниця інформації про життя людини та навколишній світ, яку воно розглядає, виходячи з позиції уявлень про прекрасне. Впливаючи на свідомість та підсвідомість особистості, розвиток естетичних якостей, музичні твори несуть прозріння, нові відкриття, примушують тріпотіти серця.

Одним зі шляхів оновлення української естрадної пісні є творче переосмислення, звернення на новому рівні до національних фольклорних джерел, які завжди були й залишаються життєдайним струменем відродження та розвитку музичного мистецтва. Саме тому сильні сторони української естради пов'язані із зображенням національного «обличчя» при врахуванні впливу світової музичної культури.

Так, «зоряним часом» сучасної української пісні стали шістдесяті роки ХХ ст. Прагнучи надати національній традиції оригінального, адекватного часові звучання, композитори намагалися залучити до типових, апробованих професійним мистецтвом зразків фольклорні мотиви. Народними стали вважати пісні «Два кольори» (слова Д. Павличка, музика О. Білаша) та «Пісню про рушник» (слова А. Малишка, музика П. Майбороди), які виконав Дмитро Гнатюк, тому що вони були наповнені великою любов'ю до рідної землі, до батьківського порога, до рідної матері.

Найбільш цікавим явищем останньої третини ХХ ст. стало злиття фольклору з такими різновидами естрадної музики, як джаз, рок та поп-музика, що сприяло створенню власних музичних напрямів на фольклорній основі в українській популярній музиці.

Водночас у колах широкої громадськості виникає занепокоєння у зв'язку з поширенням у молодіжному середовищі явищ масової культури із заниженими естетичними критеріями. Тому проблема українізації молодіжної музичної культури є актуальною поряд з іншими як складник духовного відродження нації.

Прикладом прояву національної самосвідомості може бути відео та пісня групи «Океан Ельзи» з промовистою назвою «Веселі, брате, часи настали...» (слова і музика С. Вакарчука). У пісні та відео музиканти гурту «у відвертій формі описують сьгоднішні реалії України, та, звертаючись до нового покоління, закликають до Змін. Ці Зміни необхідні саме зараз, оскільки далі споглядати на існуючий стан речей є не тільки безвідповідально, але й небезпечно» [3].

Підводячи підсумки, підкреслимо, що одним з найважливіших напрямів розвитку національної самосвідомості майбутніх вчителів є засвоєння різних жанрів творів музичного мистецтва, а також систематична й цілеспрямована

їх участь у різних видах творчої діяльності. Щоб зберегти свою національну самобутність у сучасній масовій музичній культурі, потрібно повернутися до українських національних джерел як дієвого засобу формування національної свідомості. Це питання, на нашу думку, є актуальним, і тому потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Естетика: навч. посіб. / М. П. Колесников, О. В. Колесникова, В. О. Лозовий та ін.; за ред. В. О. Лозового. – К.: КНЕУ, 2007. – 208 с.
2. Борисова Т. Б. Мистецтвознавчі аспекти підвищення кваліфікації працівників культури / Т. Б. Борисова // Актуальні питання культурології. – Рівне: РДГУ, 2GG6. – Вип. 4. – С. 144.
3. Перловский Л. Эволюция сознания и музыки / Л. Перловский // Звезда. – 2005. – № 8. – С. 192-223.

Іванцова Т.М.

*учитель української мови та літератури,
Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 114*

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ І В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

Протягом багатьох століть наш багатостраждальний народ бореться за свою культуру, за свою незалежність, за своє право бути народом, який має свою мову, свою територію, свій історично-культурний досвід, національний характер, свого ментальність.

Концепцією національно-патріотичного виховання дітей і молоді визначено національну спрямованість освіти, що органічно поєднана з історією і традиціями українського народу.

Формування самосвідомості, особистості учнів на зразках творів славетних художників слова, які не дали українській мові канути у безвість, зберегли любов до своєї Батьківщини, до свого народу, – першочергова задача вчителя української мови та літератури, який на фактах із біографічних даних письменників навчає учнів боротися, долати перешкоди, бути справжнім громадянином своєї країни. Адже слово – це цілюща криниця, з якої знову відроджуються народ. Слово, мова не дають йому загинути.

Актуальність теми «Формування національної самосвідомості» є особливо важливою в наш час, оскільки національна самосвідомість – це усвідомлення людиною належності до певної нації. Сама ж належність базується на позитивному ставленні до культури, історії нації.

Мова – єдиний спільний знаменник нації, вищий прояв її культурної самобутності. На нерозривний органічний зв'язок мови і нації вказав академік Д. Овсянико-Куликовський ще у 1922 році. Він писав: «Рідною мовою визначається національність людини, бо саме цією, а не якоюсь іншою мовою встановлюється зв'язок людини з національним середовищем, тобто з іншими